



Utvärdering av upplevd trygghet under brandövning

En kvalitativ samt kvantitativ studie

Jonas Karp

Conny Bäck

Examensarbete för sjukskötare (YH)-examen

Utbildningsprogrammet för vård

Vasa 2012

EXAMENSARBETE

Författare: Bäck Conny & Karp Jonas

Utbildningsprogram och ort: Vård, Vasa

Inriktningsalternativ/Fördjupning: Vårdarbete

Handledare: Kullas-Nyman Lisen

Titel: Utvärdering av upplevd trygghet under brandövning

Datum: April 2012

Sidantal 34

Bilagor 0

Sammanfattning

Denna studie baserar sig på den utrymnings- och brandövning som hölls vid Novia Campus Seriegatan, våren 2010. Utifrån denna övning har ett annat examensarbete gjorts senare samma år.

Denna studie som ni håller i er hand är en fortsättning på den tidigare gjorda undersökningen. Skillnaden mellan dessa två examensarbeten är att denna undersökning baserar sig på de enkätsvar som inte hade erhållit någon tidigare lärd information angående brandövningen, medan den undersökning som tidigare gjorts baserade sitt examensprov på de enkätsvar som hade erhållit information före brandövningen.

Syftet med denna studie är att undersöka den upplevda tryggheten vid en brandövning. Den teoretiska bakgrunden till undersökningen baserar sig på Erikssons och Segestens teorier om trygghet samt Segerstads och Parsloe & Ways teorier om information. Respondenterna har även valt att fördjupa sig i tidigare forskningar som utförts inom bränder, krishantering och räddningsplaner.

Resultaten som respondenterna har fått fram genom undersökningen har varit intressanta. Genom enkätsvaren som vi har erhållit har vi kunnat konstatera att majoriteten av deltagarna hade upplevt en känsla av trygghet genom hela utrymnings- och brandövningen. Respondenterna har även erhållit en relativt stor del svarsenkäter där det framgått en känsla av otrygghet, vilket har till viss del varit överraskande, dock väldigt intressant.

Språk: Svenska

Nyckelord: Brand, trygghet, information, säkerhet, krishantering

OPINNÄYTETYÖ

Tekijä: Bäck Conny & Karp Jonas

Koulutusohjelma ja paikkakunta: Hoitotyö, Vaasa

Suuntautumisvaihtoehto/Syventävät opinnot: Hoitotyö

Ohjaajat: Kullas-Nyman Lisen

Nimike: Kokenut turvallisuus paloharjoituksen aikana

Päivämäärä. Huhtikuu 2012

Sivumäärä 34

Liitteet 0

Tiivistelmä

Opinnäytetyö perustuu evakuointi- ja paloharjoitukseen, joka pidettiin Novia Campukseen, Sarjakadun alueella, keväällä 2010. Tämän harjoituksen perusteella on toinen opinnäytetyö tehty myöhemmin samana vuonna. Tämä opinnäytetyö, jonka pidätte kädessänne, on jatkotutkimus edellisestä tutkimuksesta. Eroa näiden opinnäytetöitä on, että tämä tutkimus perustuu niillä jotka eivät ole saaneet ennakkotietoja ennen paloharjoitusta. Toinen opinnäytetyö jonka on tehty aiemmin, perustuu niillä jotka on saanut ennakkotietoja, ennen pidetty paloharjoitusta.

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää paloharjoitukseen osallistujien koettu turvallisuus harjoituksen aikana. Tutkimus perustuu Erikssonin ja Segestenin teoriaan turvallisuudesta, ja Segerstadin ja Parsloe & Waysin teoriaan informaatiosta. Vastaajat ovat myös tutkineet aiemmat toteutettu tutkimukset, muun muassa tulipaloja, kriisihallintaa ja pelastussuunnitelmaa.

Tulokset jotka vastaajat ovat saaneet kyselyistä, ovat olleet mielenkiintoisia. Kyselyn perusteella on ollut mahdollista todistaa että osallistujat ovat kokeneet olevansa turvassa koko evakuointi- ja paloharjoituksen aikana. Vastaajat ovat myös saaneet kyselyjä mistä ilmenee että osallistujat eivät olleet kokeneet turvallisuutta pidetyn harjoituksen aikana, tämä on tietysti ollut meille vähä yllättävää, mutta mielenkiintoista.

Kieli: Ruotsi

Avainsanat: Turvallisuus, informaatio, kriisihallintaa

BACHELOR'S THESIS

Author: Bäck Conny & Karp Jonas

Degree Programme: Health Care, Vaasa

Specialization: Nursing

Supervisors: Kullas-Nyman Lisen

Title: Evaluation of perceived security during fire drill

Date: April 2012 Number of pages 34

Appendices 0

Summary

This thesis is based on the evacuation and fire drill held at Novia Campus Sarjakatu, in the Spring 2010. Based on that exercise has another thesis made later that year. This thesis, which you are holding in your hands is a continuation of the previous survey. The difference between these two theses is that this study is based on the survey responses that had received no prior learned information regarding fire drills, while the study made previously based its examination of the responses that had received pre-fire information.

The purpose of this paper is to investigate the perceived security during a fire drill. The theoretical background of the study is based on Erikson's and Segestens theories of security and Segerstad and Parsloe & Ways theories of information. Respondents have also chosen to immerse themselves in previous researches carried out in the fires, crisis management and emergency plans.

The results that the respondents have received through the survey was interesting. The survey responses we received, we have observed that the majority of participants had experienced a sense of security throughout the evacuation and fire drill. Respondents also received a relatively large response surveys which revealed a sense of insecurity, which has partly been surprising, but very interesting.

Language: Swedish

Key words: Fire, safety, information, security, crisis management

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
2. Syfte och frågeställningar.....	2
3. Teoretisk bakgrund.....	2
3.1 Trygghet.....	2
3.2 Information.....	5
4. Tidigare forskning.....	7
4.1 Säkerhet.....	8
4.2 Krishantering.....	11
4.3 Bränder.....	13
5. Undersökningsmetoder.....	14
5.1 Innehållsanalys.....	15
5.2 Enkät.....	15
6. Resultatredovisning.....	17
7. Tolkning.....	24
7.1 Tidigare forskning.....	25
7.2 Teoretisk bakgrund.....	26
8. Kritisk granskning.....	28
8.1 Perspektivmedvetenhet.....	28
8.2 Validitet.....	29
8.3 Reliabilitet.....	29
8.4 Intern logik.....	30
8.5 Etiskt värde.....	30
9. Diskussion.....	31
Litteratur.....	33

1. Inledning

Detta är ett beställningsarbete från Yrkeshögskolan Novias enhet på Seriegatan i Vasa. Våren 2010 hölls en brand- och utrymningsövning i Campus seriegatans lokaler. Syftet med denna övning var att informera studeranden i skolan hur utrymningen går till i en krissituation. Efter övningen fick alla deltagare svara på enkätfrågor gällande den enskilda individens upplevda trygghet i samband med utrymningen. Utifrån detta och med hjälp av enkäterna har denna studie utformats i syfte att undersöka den upplevda tryggheten hos deltagarna som inte deltagit i något informationstillfälle i samband med övningen. Respondenterna har valt att utföra en fortsättning på en annan studie. Syftet med denna studie är att undersöka den upplevda tryggheten vid brandövningen som hölls i Campus Seriegatan.

För att kunna utveckla räddningsplanen bör man utveckla en förståelse över hur den enskilda individen upplever situationen under en nödsituation. Därför har respondenterna valt att utgå från teorierna om trygghet och information. Den upplevda tryggheten och utbudet av information spelar en central roll i uppbyggnaden eller utvecklingen av en räddnings- och utrymningsplan.

Vi har valt att utföra denna undersökning eftersom en hållbar och väl fungerande säkerhetsplan har börjat spela en större roll i dagens samhälle. Antalet brott och händelser som kan uppfattas som hotande har ökat under senare tid. Hit hör t.ex. skolmassakrerna som ägde rum i Kauhajoki och Jokela. Följderna hade kunnat bli mer förödande än vad det till slut blev.

Utrymningsplanerna behöver i dagens läge ständigt genomgå förbättringar och vidareutveckling. Skolor eller andra offentliga byggnader utsätts för andra typer av utrymningsorsaker än förut. Självfallet utryms byggnader till följd av uppkomst av bränder och rökutveckling, dock har direkta hotsituationer från enskilda personer mot resten av omgivningen ökat. Man kan endast spekulera i varför denna utveckling har ägt rum, men man kan utan större tvivel konstatera att utrymningsplanerna bör undergå utveckling för att man även skall kunna skydda omgivningen mot hot som kan uppstå i offentliga byggnader.

2. Syfte och frågeställningar

Syftet med denna studie är att undersöka den upplevda tryggheten vid en brandövning. Ur individens synvinkel, med hjälp av enkäterna och vårt egna resultat av studien, vill vi även få fram en större insikt hur studerande och lärare upplever säkerhetsplanen.

Med hjälp av vår studie vill vi få svar på följande frågor:

- Upplevde deltagarna i brandövningen en känsla av trygghet?
- Hur inverkar tidigare inlärd information på brandövningen?
- Hur kan man utveckla räddnings- och utrymningsplanen för att öka tryggheten i en nödsituation?

Arbetet avgränsas på det sättet att tyngdpunkten läggs endast på utrymningsplanen som är en del av skolans räddningsplan. Eftersom räddningsplanen är alltför omfattande att ta upp måste det avgränsas till utrymningsplanen. Huvudtemat i enkäterna bygger på en övningsutrymning och hur studerande och lärare upplever tryggheten i samband med utrymningen. Detta arbete grundar sig på enkäterna.

3. Teoretisk bakgrund

Trygghet kan definieras som huvudkärnan i uppkomsten av en ny eller förbättrad räddningsplan som har till syfte att fungera i en möjlig nödsituation. Vi har därför valt att utgå från Segestens och Erikssons teorier om trygghet.

3.1 Trygghet

Människans upplevelse av trygghet kan, enligt Eriksson, indelas i två olika kategorier, inre trygghet och yttre trygghet. Den inre tryggheten innebär att den enskilda individen har en inre känsla av att vara lugn, säker, tillfreds, självmedvetenhet samt en känsla av hoppfullhet. Känslan av yttre trygghet kan

definieras av en säker och varm yttre omgivning, utan risk för yttre faror. Motpolen till trygghet är otrygghet, detta kan ses som ett kontinuum. (Eriksson 1993, s. 22)

Den inre tryggheten kan nås för den enskilda individen genom positiva upplevelser, känsla av tillit och respons från sina medmänniskor. Gemensamt för alla människor är genomgången av kriser, traumatiska upplevelser samt utvecklingskriser. Kriserna som vi drabbas av i vår levnadstid har en positiv utveckling på människans inre trygghet, förutsatt att livskrisen ifråga har behandlats och blivit accepterad som en viktig del av livet, av den enskilda individen. En genomgång av en kris med en positiv lösning ger upphov till personlig mognad och större självkänsla, vilket också gynnar den inre tryggheten. En livsåskådning och religion kan även ha en positiv inverkan på den inre tryggheten. (Eriksson 1993, s. 22)

Den yttre tryggheten utvecklas hos individen beroende på de omkringliggande faktorerna. Kärnan i dessa faktorer är relationen till sina medmänniskor i ens omgivning. Andra faktorer som har en positiv och utvecklande inverkan på den yttre tryggheten är materiella saker, den egna levnadsmiljön, känslan över att ha kunskap och kontroll över en specifik situation som man kan ställas inför under sin levnadstid. (Eriksson 1993, s. 22)

En motgång, oberoende av omfattning eller typ, innebär alltid en kris för individen. För att krisen ska medföra en positiv utgång bör individen acceptera situationen och ta sig genom krisen på ett konstruktivt tillvägagångssätt. Resultatet av krisen är således en utvecklad personlig mognad och ökad inre trygghet. En viktig faktor för att man som individ ska kunna ta sig genom en livskris är stödet av de yttre faktorerna, först och främst människorna i sin omgivning. Hjälp som erbjuds från den yttre tryggheten är ett adekvat stöd som behövs i en möjlig kris. (Eriksson 1993, s. 22)

Enligt Segesten kan man indela känslan av trygghet i fyra grupper, den kan definieras som en inre känsla av välbefinnande, en känsla av tilltro till det egna jaget, en känsla av tilltro till omgivningen runt det egna jaget och känslan av att man inte är utsatt för fara eller hot i sin omgivning. (Segesten 1994, S. 19)

Begreppet trygghet, enligt Segesten, innebär att den enskilda individen upplever en känsla av god livskvalitet. Denna känsla är uppbyggd genom individens egna

resurser. När individen blir medveten om att man besitter de inre resurserna för välmående uppstår även det slutgiltiga målet, en känsla av trygghet. (Segesten 1994, S. 30)

En förlust eller motgång räknas som ett hot mot trygghetskänslan. Hotet kan resultera i förlorad trygghetskänsla och sämre välmående. Individen försöker således med att upphäva hotet. Upphävandet kan ske på två sätt: genom total eliminering av hotet, vilket innebär att resurserna och kontrollen över det egna livet återställs, eller genom att materialisera hotet ifråga, vilket innebär att man bygger ett förhållande till det rådande hotet. Skillnaden mellan dessa är att resultatet, vid total upphävande av hotet, är att den ursprungliga trygghetskänslan nollställs, medan individen behöver bygga upp en helt ny trygghetskänsla när han väljer att bygga upp ett förhållande med det rådande hotet. (Segesten 1994, S. 30-31)

En känsla av otrygghet infinner sig när individen känner sig hotad. Hotet kan vara i flera olika skepnader, både psykiska och fysiska. Hotet kan innebära en förlust, sänkt livskvalitet, med andra ord något som hotar det personliga jaget. Det emotionella aktiveras i samband med ett hot. Detta kan senare resultera i ett tillstånd av ångest, otrygghet och fruktan. Desto större inverkan hotet har på den inre tryggheten och självkänslan, desto större blir reaktionen på hotet. (Segesten 1994, s. 27)

Hotet kan även bestå av en katastrof. Med katastrof menas allt från olyckor, bränder, sjukdomar, dödsfall mm. Denna typ av hot utgör en stor förändring i individens inre trygghet. Hotet tvingar individen att reagera och tänka utan det vanliga stöd man får under vanliga miljöförhållanden och i det vardagliga livet. (Segesten 1994, s. 27)

Inför ett katastrofhot, till exempel en olycka, varierar reaktionen från individ till individ. En första reaktion kan innebära att individen försöker utvärdera hotets omfattning genom att gå tillbaka till tidigare upplevda erfarenheter. Senare gör hon en bedömning över den nuvarande situationen. Efter detta bedöms hotets natur och intensitet, och utifrån detta beslutar hon vad motåtgärderna kan vara samt vilken kostnad dessa motåtgärder kan innebära för den personliga självkänslan. Efter att individen har gått genom alla bedömningar kan hon avgöra om det rör sig om ett reellt hot mot den egna tryggheten. Om hotet tolkas som

allvarligt aktiveras individens beredskap och hon försöker därefter identifiera problemet och senare hitta vägar att möta det. Utöver dessa handlingar försöker hon även hantera den inre otryggheten som råder i hennes inre självkänsla. (Segesten 1994, s. 28)

Beroende på hotets karaktär och omfattning reagerar individen på främst två olika sätt. Hotet kan resultera i att den tillkomna otrygghetskänslan utlöser adekvata känsloreaktioner och handlingar. I vissa fall kan hotet upplevas så starkt att individens försvarsmekanismer aktiveras och detta resulterar i en förnekelse av det inträffade, trots att hotet i fråga kan vara till synes uppenbart för omgivningen. I värsta fall kan hon även känna sig så kraftigt hotad av situationen att alla reaktioner resulterar i ett tillstånd av handelsförlamning och apati. (Segesten 1994, s. 28)

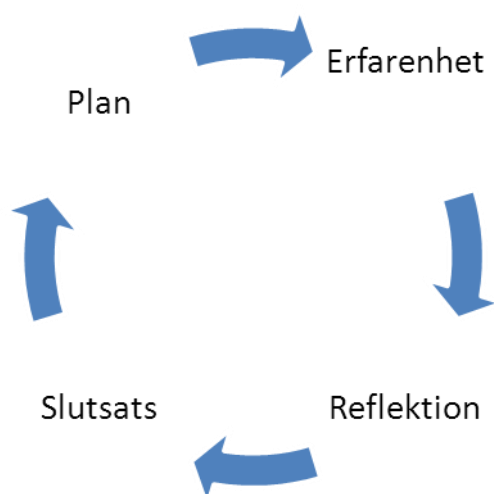
3.2 Information

I de enkäter som analyseras finns frågor angående ett informationstillfälle där åhörarna fick ta del av skolans räddningsplan och därmed också utrymningsplanen. För att veta om detta infotillfälle har hjälpt eller inte fick de svara på i enkäterna. När det handlar om människa och information finns det alltid olika termer som inverkar på hur informationen ges ut och hur den tas emot. På grund av detta behandlas informationens samverkan med människan i detta kapitel.

Själva ordet "information" finner sitt ursprung från latinska och verbet *informare* och översätter man det blir det "ge form" eller "utforma", "utdana". Information kan ha flera olika definitioner beroende på vem man frågar och i vilket syfte man använder det. En bra definition om vad information är kommer fram i Peder Hård af Segerstads bok Information och kommunikation. Där skriver Segerstad att information är samma som kunskap. För att kunna ge ut information krävs att man tillhandahåller kunskap inom ett visst område. Om man inte har kunskap kan man inte föra det vidare, alltså man kan inte informera. (Segerstad s.35) Kunskapen som man hade att föra vidare i detta fall var räddningsplanen och framförallt ville man lära utrymningsplanens struktur.

När man ser människan som informationsbehandlare så kommer vissa väsentliga punkter fram. Ena punkten är att de som sänder ut information samt mottagarna av informationen har lika stor roll i en fungerande kommunikation. Om mottagaren inte är intresserad eller inte vill ta emot sig det som sänds ut så blir det inte en fungerande kommunikation och även tvärtom, alltså om det brister i sändarens ända så blir det ingen ordentlig kommunikation. För att få en kommunikation som är trovärdig krävs att människor kan omformulera sina intryck berörande en viss upplevelse. (Segerstad s.290)

I denna fas kommer man även in på inlärningsprocessen, under informationstillfället om skolans utrymningsplan. Inlärnin g påverkas av olika variabler och om man sätter in dessa variabler i en process blir det lättare att förstå hur inlärnin g kan se ut. Variabler som inverkar på inlärnin g är ny kunskap, förståelse och färdigheter. Dessa kan man sätta in en så kallad inlärnin gscykel som bygger på erfarenheter, men inte har något början eller slut, utan en process som bara fortsätter och fortsätter. Denna cykel kan ses här nedanför (Parsloe och Wray s.43,44)



Figur. 1 Inlärningscykel

Erfarenheten kan vara något som man varit med om eller någon erfarenhet som man söker efter. Det är vid punkten erfarenhet som den egentliga inlärnin g sker. Här kan vi dra paralleller med informationstillfället och övnin gsutrymnin g. Reflektion är där man ser tillbaka på händelsen eller erfarenheten och som sagt reflekterar. Reflektionerna kommer väldigt snabbt. Slutsatsen är stadiet där man sammanställer sina reflektioner för att få en större överblick av vad man lärt sig.

Plan innebär att man planerar och testar den information som man fått fram med hjälp av alla slutsatser. Man kan komma in var som helst i denna cykel beroende på situationen. Vissa kommer att känna att man lär sig lättare vid något stadie mot vissa andra. Det beror på att människor är olika och har olika inlärningsstilar. (Parsloe och Wray s.44,45)

Parsloe och Wray tar upp en undersökning som den tyske psykologen Ebbinghaus gjorde förra århundradet. Undersökningen visade att "90 % av man lär sig under en lektion i ett vanligt klassrum har man glömt inom 30 dagar efteråt och 60 % glömmer man redan efter en timme". Andra forskningar har visat att hälften av deltagare i utbildningskurser redan kände till all information eller åtminstone de mesta, en tredje del kände att informationen var överflödig och hade ingen effekt på deras handlingar, endast två procent kände att utbildningen gav någon nytta. (Parsloe och Wray s.58)

Motivationen är en nyckelfaktor för hur man tar åt sig information. Det som har stor påverkan på en individs motivation är dennes uppfattning om vilken belöning och straff som inkluderas. Med det menas det som Parsloe och Wray tar upp "The more you learn, then more you'll earn (Ju mer du lär dig, desto mer kommer du att tjäna)". Det varierar förstås på vilken period individerna befinner sig i, alltså vilken karriär man satsar på och vilka framtidsplaner man har. Allt detta påverkar motivationen. (Parsloe och Wray s.56)

Forskning har dock påvisat att det som har störst motivationshöjare vid inläring är känslan av utmaning blandat med intresse, men även själva njutningen av att lära sig och känslan av tillfredsställelse av vad man lär sig. Just dessa känslor kallas för "yttre" motivationsfaktorer och det med belöning och straff kallas "inre" motivationsfaktorer. (Parsloe och Wray s.56)

4. Tidigare forskning

I den teoretiska bakgrunden behandlas forskningar som kan relateras till skribenternas pågående studie. En hållbar och väl fungerande säkerhetsplan har en stor betydelse i individens inre trygghet och överlevnad. Säkerhetsplanerna har på senare tid aktualiserats till följd av de upprepade oroligheterna i vårt annars

trygga land. Med oroligheter avser vi främst på massakrerna i Kauhajoki och Jokela.

4.1 Säkerhet

Nunez (2007) fokuserar sin artikel på de grundläggande metoder som har till syfte att förebygga eventuella bränder på arbetsplatserna. Genom dessa metoder ska man kunna förebygga och undvika fel och misstag som tidigare har lett till tragiska händelser på olika arbetsplatser. Nunez betonar först och främst två stycken bränder som har inträffat i U.S.A, bränderna på Triangle Shirtwaist i New York samt på bearbetningsanläggningen i Hamlet, North Carolina. Nunez förespår främst att man på varje enskild arbetsplats ska utarbeta en förebyggande brandskyddsplan. De viktigaste delarna i de förebyggande metoderna är att se till att arbetsplatsen har minst två nödutgångar belägna skilt ifrån varandra, utrymningsvägar som är fria från hinder i en möjlig nödsituation, brandsläckare som passar till olika typer av bränder. Brandsläckarna behövs däremot inte om man inom arbetsplatsen beslutat att en utrymning prioriteras före släckandet av mindre och mer omfattande bränder. I detta fall behöver man främst ha en väl fungerande brandskydds- och utrymningsplan.

Castle (2008) har gjort en undersökning som omfattade 2134 sjukhem. Syftet med undersökningen var att analysera resultaten och göra en jämförelse med nationell data, för att kunna upptäcka eventuella brister i de medverkande sjukhemmens evakueringsplan. Resultatet av undersökningen var att 91 % av sjukhemmen hade bestämmelser om vattenförsörjningen i en eventuell nödsituation. Varje år förekom det i ca 0,6 % av anläggningarna tydliga brister i deras beredskapsplaner. Brister i upprätthållande träning för personalen visade 2,1 % av sjukhemmen, medan 1,2 % visade brister i anläggningens evakueringsplan och 7,9 % av anläggningarna hade inga brandövningar. Av detta resultat kunde man konstatera att en del av sjukhemmen borde få en mer utförlig evakueringsplan. Vattenförsörjningen var den mest utvecklade delen i planerna, medan evakueringsrutterna var de som visade störst brister. Castle hänvisar till en rapport, som US department of Health and Human Services utgav efter orkanen Katrina, som ett exempel på vad följderna kan innebära om man inte har en väl utförd och uppdaterad

evakueringsplan. I rapporten skriver de att vid evakuering av 5 av 13 sjukhem, påverkades de inneboendes hälsa negativt till följd av utrymningarna. Dehydrering, depression och sår är några exempel på vad de inneboende ådrog sig till följd av utrymningarna.

Carpenter (2008) betonar i sin artikel vikten av att ha regelbundna brandövningar inom först och främst brandkåren. Han uttrycker även sin oro över att vikten av att ha en äldre och erfaren brandbekämpare inom organisationen har blivit allt mindre viktigt. Enligt dagens bestämmelser behöver en vanlig brandman utöva sitt yrke i endast fem år innan han har möjlighet att vidareutbilda sig till vice brandchef. Detta innebär att en stor del av ansvaret under en nödsituation kan ligga på en 23 årigs axlar. Carpenter menar att trots att man har den bästa utbildningen så kan man inte underskatta vikten av erfarenheten och kunskapen som en äldre brandman har samlat på sig under åren. Carpenter betonar att kunskap och eget kunnande kommer genom upprepade övningar. Största misstaget den enskilda individen kan göra är att anse sig själv som fullärd. Även den bäste behöver kontinuerligt delta i övningar för att upprätthålla och utveckla sitt kunnande. Slutresultatet av detta är att man uppnår en allt större trygghet i en eventuell nödsituation. Samtidigt bör man alltid sträva efter att göra förbättringar och utveckla säkerheten inom den egna organisationen. Genom regelbundna övningar får man fram nytillkomna brister i den egna säkerheten, vilka åtgärdas för att uppnå en större säkerhet. Carpenter framhäver vikten av att förbereda sig samt att ha uttänkt en hållbar plan för varje scenario som kan tänkas uppstå under en nödsituation.

Chapin och Coleman har i sin artikel behandlat ett ämne som har blivit allt mer aktuellt i dagens samhälle, nämligen våld i skolmiljöer. Forskningen baserar sig på en teoretisk studie som inkluderar 1500 elever i olika skolor. Trots att våldet har ökat markant i skolorna de senaste åren framgick det i studien att eleverna inte upplevde någon oro för den egna tryggheten. Eleverna upplevde att sannolikheten att de drabbas av hot eller våld i skolan var väldigt liten. Chapin och Coleman skriver att genom att minska på denna falska trygghet, kan man minska på våldet i skolorna. Tillvägagångssättet för att genomföra detta är att arrangera kampanjer för att kunna upplysa eleverna i skolorna om den rådande situationen i dagens samhälle. The Centers for Disease (2001) har kommit fram med att $\frac{3}{4}$ av dödsfallen inom skolorna har berott på bilolyckor, olycksfall, mord och självmord.

Majoriteten av dödsfallen sker utanför skolområdet (99 %). Medan 37,7 % av ungdomarna får årligen behandling för skador. 14,2 5 % har upplevt psykiskt våld inom skolområdet: 17,3 % bär vapen till skolan i syftet att skydda sig själva och 5,2 % har lämnat bort från skolan eftersom de känner sig hotade. Chapin och Coleman vill förändra folkets missuppfattade tankesätt angående våld i skolorna. Nutidens uppfattningar går ut på att "olyckor händer andra, inte mig". Att känna igen dessa tankesätt och senare kunna minska på det inlärd optimistiska tankesättet är avgörande för att man ska öka förståelsen bland eleverna i skolan om den rådande verkligheten. En verklighet som inte är så trygg som den enskilda individen upplever den.

Andrea Shelton, Emiel Owens och Holim Song skriver i sin artikel "An Examination of Public School Safety Measures Across Geographic Settings" om hur man förebygger våld i olika skolor runt om i USA. Majoriteten av manliga dödsoffer i skolmiljö beror på användningen av vapen. För att förbättra säkerheten har man skickat ut en enkät till 16000 olika skolor runt om i USA. Enkäterna blev ifyllda av skolornas ledning. Resultatet visade att vissa säkerhetsanordningar skilde mellan olika områden i USA, som t.ex. säkerhetsvakter och inloggningslistor för besökare. Däremot fanns det inga geografiska skillnader vid användning av brandalarm, brandsläckare, yttre belysning vid skolan och låsbara studerandeskåp. För att förhindra eller minska att våldsamheter dyker upp vid skolor borde all personal inom skolväsendet samarbeta bättre och även kunna samarbeta med de lokala resurser som finns i neiden.

Efter skolskjutningarna i Kauhajoki och Jokela beslöt ministergruppen om åtgärder som skall fullfölja det nuvarande programmet för den inre säkerheten. För att fullfölja detta beslut tillsattes 19 januari 2009 en arbetsgrupp av inrikesministeriet. Målet för arbetsgruppen var att utveckla de nuvarande skolornas räddningsplaner som ska behandla liknande händelser som det skedde i Jokela och Kauhajoki. Man ville även utveckla anvisningarna till räddningsmyndigheterna, polisen och skolorna. Anvisningarna skall innehålla precisa tillvägagångssätt om skolan utsätts för hot. Slutligen skulle en plan utvecklas för hur dessa nyutvecklade anvisningarna skulle fungera i praktiken. Man betonar även vikten av regelbundna utbildningar och övningar, allt för att kunna upprätthålla en så hög nivå som möjligt på säkerheten. Utbildningarna behöver behandla alla delar som ingår i säkerhetsplanen. I utbildningen ska man även öva på hur information ska

förmedlas och hur samarbetet med räddningsinstanserna fungerar. (Partanen, P. *Säkerheten i Läroanstalter*. Inrikesministeriets publikationer 40/2009.)

4.2 Krishantering

Zhe och Nickerson (2007) skriver om en undersökning om hur barn berörs av en brandövning och vilka kunskaper, färdigheter, ångest och uppfattningar barn har kring skolans säkerhet. Undersökningsgruppen består av 74 elever fördelade mellan fjärde-, femte-, och sjätteklass. Eleverna blev uppdelade i två grupper och den ena gruppen fick delta i en övningssession och en överraskningsövning, andra gruppen hade ett test som mätte deras kunskap om krishantering. Samt deras ångest och insikt om skolans säkerhet. När man sedan gick genom resultatet märkte man att gruppen som genomgått en övningssession och en övning uppvisade mera kunskap inom krishantering och även hur man förflyttar sig vid en evakuering. Dock uppdagades inga skillnader mellan grupperna när man kom till deras ångest och insikt om skolsäkerheten.

Melissa A. och Betty Y. tar i sin artikel upp om hur man skulle kunna förebygga kriser och hur man kunde förbättra krishantering genom att aktivera paraprofessionell personal runtom i skolor, alltså sådan personal som inte har lärarutbildning men ändå befinner sig ofta i skolmiljön. Behovet av stöd vid en krissituation är stort och det kan förbättras om man tillvaratar alla resurser och dit skulle då även paraprofessionella ingå. Det är nödvändigt att personal som är inblandad i skolans ledning noggrant ser över och utvärderar skolans egna behov för att upprätthålla en bra krishantering. Med noggrann planering och med den rätta träningen så skulle hela skolpersonalen kunna delta i krishantering och de skulle veta vad som förväntas av dem. När en eventuell krissituation uppstår kan elever vända sig till en vuxen som de känner sig mest trygg med. I artikeln kom man fram till att om skolan ordnar ett förebyggande krishanteringsprogram för alla skolans anställda minskar risken att olika kriser uppstår.

The Hispanic Outlook in Higher Education, 16 publicerade artikeln "Few Schools Are Ready to Manage a Crisis" (17.7.2006) som är skriven av Thomas G. Dolan. Kärnämnet i artikeln kretsar kring krishantering inom skolor. Det fram kommer att företag i allmänhet har bättre krishantering än skolor. För att förbättra skolors

krishantering borde det inom skolpersonalen finnas ett kristeam inom som alltid finns inom skolansväggar istället för att ha team som kommer utifrån. När man har ett team som redan känner till skolans struktur och medmänniskorna som drabbas skulle man snabbare och smidigare kunna hantera en eventuell kris. Informationsflödet om en eventuell kris är en nyckelfaktor, så att alla är medvetna om de risker som kan infinna sig.

Williams artikel, *Crisis management Plans Are Untested, Survey Says*, behandlar krishanteringsplaner som har blivit utformade av olika universitet och college i USA. Williams framhåller att efter de uppmärksammade skjutningarna i Virginia Tech University 2007, har många skolor aktivt börjat förbereda sig för liknande händelser. Trots detta är ändå många skolor dåligt införstådda och förberedda på att möta en stor kris. Undersökningen bestod av 546 personer som är medlemmar av National Association of Presidential Assistant in Higher Education. Av dessa deltog 17 % i undersökningen, av vilka majoriteten var assistenter samt chefer. Resultatet visade att nästan 100 % svarade jakande på frågan om deras institutioner hade en skriven krisplan. Majoriteten av gruppen hade även en krishanteringsgrupp. Men gällande övningar och innehållet angående krisplanen förespråkade deltagarna en förbättring. Över hälften av deltagarna, 57 %, svarade att deras krisplan hade blivit testad. Däremot framgick det att endast en fjärdedel av de som hade testat sin krisplan, hade testat den två gånger under samma år. 71 % av deltagarna skrev att deras institutions krisgrupp inte träffades regelbundet. En majoritet av deltagarna framhöll ändå att de skulle lita på sin krisplan om en liknande händelse som skjutningarna i Virginia skulle inträffa. Endast 7 % av de svarande kände att deras krisplan inte skulle klara av en större kris.

Austin D. Adamson och Gretchen G. Peacock har skrivit en artikel som tar upp en studie som innebär att 228 skolpsykologer från olika skolor får fylla i en enkät angående krisplaner och kristeam i skolorna. Detta för att få en helhetsbild över huruvida skolor har en krisplan och kristeam samt deras struktur. Majoriteten (95,1%) av de svar man fick från respondenterna tydde på att skolorna har en krisplan och (83,6%) hade ett kristeam. De flesta (93%) hade rapporterat att deras skola har stött på allvarliga kriser och att de hade reagerat och hanterat dem. Det framkom även att man använde sig ofta av tillgången till psykologiska möten(49,1%). Lite mindre än hälften (44,3%) uppvisade att man ordnat möten

med föräldrar och samhällsmedborgare efter en kris. Nära på alla deltagare (98,2%) meddelade att de har något slag av krisövningar, ändå föreslog många att det skulle krävas mera kristräningar och övningar för att upprätthålla en bättre beredskap inför eventuella kriser.

Karen S. Knox och Alberts R. Roberts har skrivit artikelen "Crisis Intervention and Crisis Team Models in Schools" som tar upp ämnet kring förebyggande av kriser och olika krismodeller i skolmiljö. Behovet av krishanteringsplaner och program har ökat de senaste årtiondena, p.g.a. av allt frekventare uppkomst av våldsdåd och traumatiska händelser som elever, studerande, skolpersonal, föräldrar och nära anhöriga har upplevt. Det har resulterat i en markant ökning av professionell litteratur inom området krishantering inom skolmiljöer. Genom alla dessa tragiska händelser har man även dragit nytta av att analysera och bearbeta sig fram till nya och bättre krishantering i skolsamhället. Denna artikel presenterar en överblick över litteratur skriven kring skolkrihantering och modeller för kristeam. I litteraturen poängterar Knox och Roberts vissa viktiga punkter om strukturen kring krishantering, som att t.ex. ha tre olika stadier vid kriser. Till primär prevention hör program om vapensäkerhet, trygg bilkörning, alkohol, drog och självmords förebyggande. Sekundär ingripande vid kriser, innebär att man ingriper för att minska effekterna av krisen, evakuerar studerande i säkerhet och startar upp stödgrupper. Tertiär ingripande skulle ha mera långvarig rådgivning för de som behöver. De tar även upp strukturen runt kristeam, men på olika nivåer i samhället. Kristeam är även indelade i tre olika stadier. Regionalteam, distriktteam och kristeam inom egna skolan. Resultatet av artikeln visar att skolor har ökat sin beredskap för eventuella kriser och att mera tid och pengar sätts på förbättring av krishanteringsprogram och kristeam.

4.3 Bränder

Corbett (2001) skriver om olika nyckelfaktorer som måste ses över när man gör en brandinspektion i en skola. Alla faktorer måste förstås fungera för att få en smidig utrymning av en skola, men Corbett tar fram vissa områden som spelar en större roll. Till dessa hör skolans korridorer. De borde vara tillräckligt breda för att rymma tillräckligt med folk så att de lätt kan ta sig ut ur byggnaden. Det borde även finnas

branddörrar som stängs automatiskt och fungerande nödsituationsljus för att vägleda folk mot nödutgångarna. Trapporna är en annan kritisk faktor som man med åren sett är ett farligt område. Detta på grund av att de ofta är byggda av trä och öppet byggda utan avgränsningar så att branden sprids lätt. Brand alarmen skall ses över så man vet hur de fungerar och var man kan aktivera dem ifall en brand uppstår. Man skall även försäkra sig om att alla vet vad som händer när ett brandalarm aktiveras. För detta bör regelbundna brandövningar förekomma. Större skolor, oftast över 20 000 m², borde också ha ett fungerande sprinklersystem. Corbett skriver även att större samlingsutrymmen t.ex. matsalar, auditorium även har skilda branddirektiv som måste uppfyllas som bredden på dörrar och upplysta nödutgångar.

5. Undersökningsmetoder

I detta kapitel presenteras vilka typer av metodundersökningar respondenterna kommer att använda sig av vid data analyseringen. Metoderna som respondenterna har valt att använda sig av är en kvalitativ och kvantitativ undersökningsmetod. När man väljer mellan dessa bör man se över vilken data man har och vilka svar man vill få för att undersökningens validitet skall bli så hög som möjligt. När man väljer mellan metoderna borde man se över för och nackdelar för de enskilda metoderna. Man kan även kombinera dessa två metoder beroende på undersökningen. (Jacobsen, 2007. S. 46-52)

Kvantitativ metod har man större nytta av när man innehar stor kunskap om undersökningsområdet redan från tidigare. Detta för att både frågorna och de svar som ges som alternativ skall kännas relevanta för målgruppen man vill nå ut till. Med kvantitativ metod får man svar på t.ex. förekomst och mängd av någon sorts företeelse. Viktigt är att man får en ordentlig bredd bland de som svarar för att få en hög validitet. I en kvantitativ undersökning har man fasta svarsalternativ t.ex. enkäter. (Jacobsen, 2007. S. 46-52)

Kvalitativa metoden används främst för att få en djupare insikt angående temat man undersöker. Man har lite kunskap om företeelsen man undersöker och försöker utveckla nya teorier. Det får man från människors olika tolkningar och förståelse för en viss situation. Man vill få breda svar runt få frågor för att kunna nå

en helhet. Vid denna metod använder man sig ofta av intervjuer, men även enkäter kan ha infallsvinklar av kvalitativ metod genom att ha öppna frågor där man kan formulera sig fritt. (Jacobsen, 2007. S. 46-52)

5.1 Innehållsanalys

En innehållsanalys innebär att man tolkar en text som är uppbyggd enligt faktiska förhållanden. Analysen baserar sig på bestämda faser. Första steget i analysen är kategorisering av texten, vilket innebär att man gör en uppdelning av texten i olika problemställningar eller teman. Efter kategoriseringen följer utfyllnaden av kategorierna med innehåll. När dessa är fyllda görs en ny analys som innebär att man räknar hur många gånger problemställningarna eller det valda temat nämns i den valda texten. Slutligen gör man en jämförelse samt undersöker skillnader och likheter. Sista steget i innehållsanalysen går ut på att man söker förklaringar till skillnaderna man har fått fram i analysen. (Jacobsen, 2007, s.139)

Kategoriseringen av en text är en viktig del av en innehållsanalys. En kategorisering går ut på att man gör en generalisering av informationen. Genom kategoriseringen kan man få fram om en specifik data har liknelser med en annan specifik typ av data. I samband med detta får man även fram skiljaktigheter i data. Man kan förklara kategorisering som en metod för att förenkla invecklad och komplicerad data. (Jacobsen, 2007, s.139)

5.2 Enkät

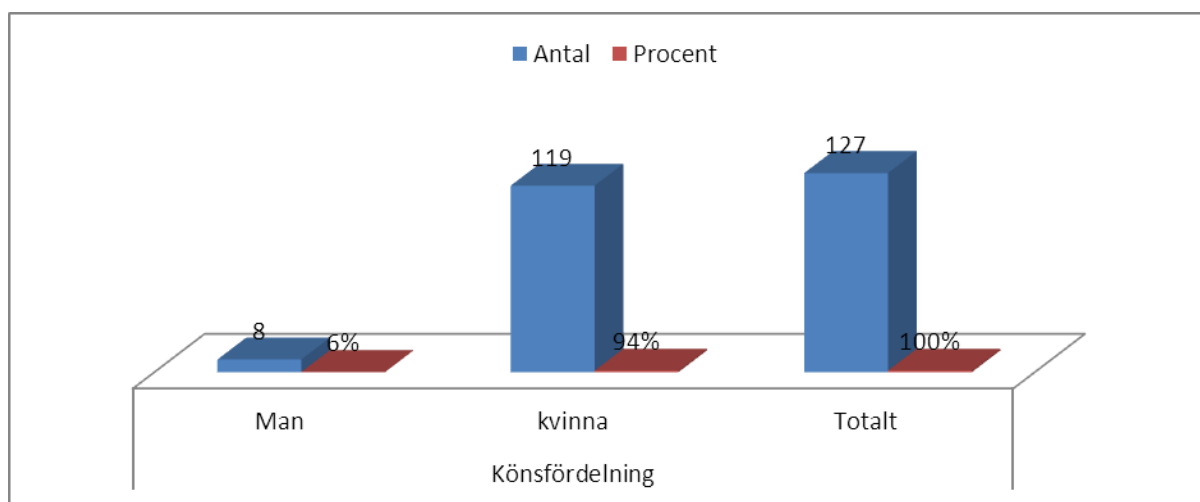
Valet av en enkätundersökning kan inte alltid anses som självklar. Ibland behövs noggranna överväganden innan man gör ett beslut angående metoden. Enkätundersökningen är mer passande för ett visst område, medan en intervjuundersökning kan vara mer lämplig för ett annat område. Fördelar med att använda sig av enkätundersökningar är att kostnaderna för själva undersökningen är begränsad och bestämd sedan tidigare. Gruppenkäten kan inte anses som tidskrävande. Bearbetningen av svarsenkäten kräver inte mycket tid, vilket innebär

att man omgående kan påbörja själva analysen av svarsenkäterna. Enkätfrågorna och svarsalternativen kan övervägas och undersökas utan snäva tidskrav, vilket givetvis är till stor fördel för respondenterna. Tolkningen av svaren kräver inte en stor arbetsinsats, eftersom svarsalternativen i enkäten är uppbyggda på ett identiskt sätt i alla enkäter. Detta medför givetvis mycket mer lättolkade svar än i en intervjuundersökning. Det som kan ses som negativt i en enkätundersökning är det konstanta bortfallet som sker i en undersökning av denna karaktär. Bortfallet varierar dock mycket från undersökning till undersökning. Frekvensen av bortfall kan påverkas genom goda förberedda svarsalternativ. Ämnet man undersöker kan även ha en inverkan på bortfallet, t.ex. hälsoområdet har ett konstaterat litet bortfall. Informationen är givetvis begränsad i en enkätundersökning. Rekommenderat antal frågor uppgår till 40-50 stycken, m.a.o. brukar man räkna med att hela undersökningen får ta högst en halvtimme. En annan negativ aspekt är att möjligheten att ställa svåra komplicerade frågor är nästintill omöjlig, eftersom chansen till missuppfattningar ökar markant. Detta medför även att man inte kan fördjupa sig i det ämne man undersöker. Detta medför att det blir en till synes ytlig undersökning av det valda ämnet. (Ejlertsson, 2007. S. 7-13)

6. Resultatredovisning

Resultatet som respondenterna analyserat fram kommer att redovisas i detta kapitel. Sammanlagt har fem enkätfrågor analyserats, varav två fasta frågor och tre öppna frågor.

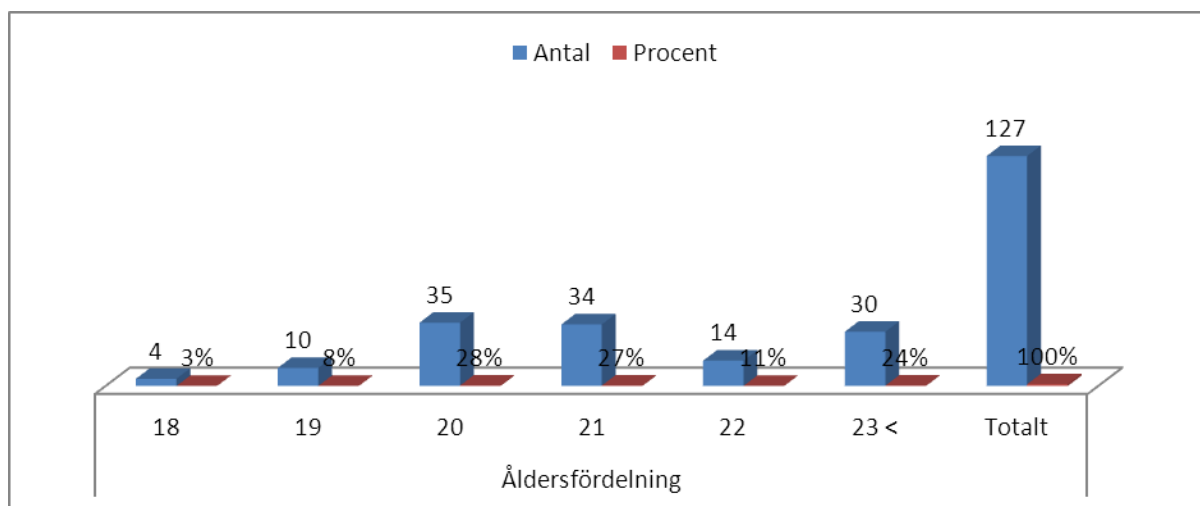
Könsfördelning



Figur. 1. Könsfördelning

I enkäterna framgick det att 6 % var män (8 st). Kvinnornas andel i enkäterna uppgick till 92 % (119 st).

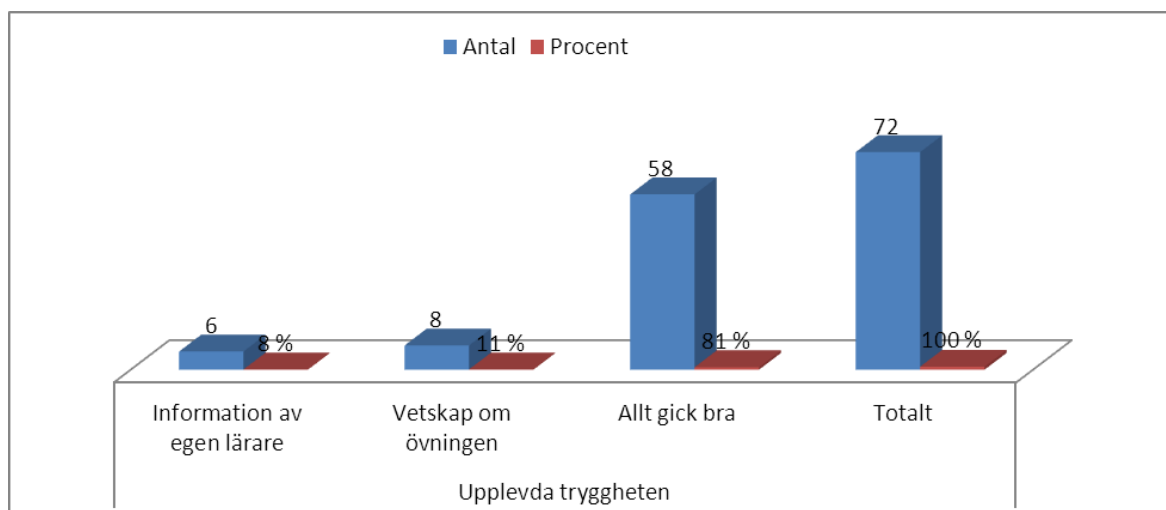
Åldersfördelning



Figur. 2. Åldersfördelning

Åldersfördelningen i enkäterna bestod till hälften av elever i 20-21 års ålder. Antalet av denna grupp uppgick till sammanlagt 69 stycken (54 %). Följande grupp bestod av åldrarna 23 år och uppåt, vilket uppgick till 30 stycken (24 %) av alla erhållna enkäter. Resterande svarsenkäter bestod av 14 stycken elever i 18-19 års ålder samt 14 stycken 22 åringar.

Du som inte deltog vid infotillfället vad tyckte du om brandövningen, finns det saker att förbättra, finns det saker som gick bra?



Figur. 3. Upplevda tryggheten

Denna analys baserar sig på en öppen fråga i enkäten. Till vårt förfogande har vi erhållit 154 enkäter. Utav dessa har vi kategoriserat enkäterna i två huvudgrupper,

trygghet och otrygghet. Baserat på dessa huvudkategorier har vi även fått fram underkategorier till just nämnda kategorier. Analysen av den upplevda tryggheten bestod av totalt 72 enkäter. 6 svarsenkäter (8 %) svarade att de upplevde trygghet tack vare den information som deras lärare gav i samband med brandövningen. 8 st. (11 %), svarade att de kände sig trygga p.g.a. vetskapen om att det endast var en övning. Det framgick även önskemål i dessa svarsenkäter om att övningen skulle vara oförberedd för deltagarna, som enligt dem själva, skulle ge en bättre realitet i övningen. Resterande enkäter hade svarat att allt hade gått bra och smidigt. Dessa utgjorde 58 eller 81 %.

1. Information av egen lärare

I denna kategori presenteras ett antal citat där deltagarna har upplevt trygghet tack vare informationen deras egen lärare hade uppgett.

"Det gick lugnt till, tillräcklig info av lärare"

"Informationen vi fick var kort men beskrivande från lärarnas sida"

"Gick relativt snabbt för alla att gå ut ur huset, informationen om vart man skulle gå meddelades bra!"

"Det gick enkelt att ta sig ut. Läraren visade var Exit var."

"Jag tyckte det gick bra. Läraren gick först och visade vägen till närmaste utgång."

2. Vetskap om övningen

I denna kategori presenteras ett antal citat där deltagarna har upplevt trygghet tack vare vetskapen om att det endast vara en övning.

"Allt gick lugnt till eftersom största delen av oss var förberedda"

"Det gick bra, om än jag fått information om att det skulle vara en brandövning på förhand så den var väntad"

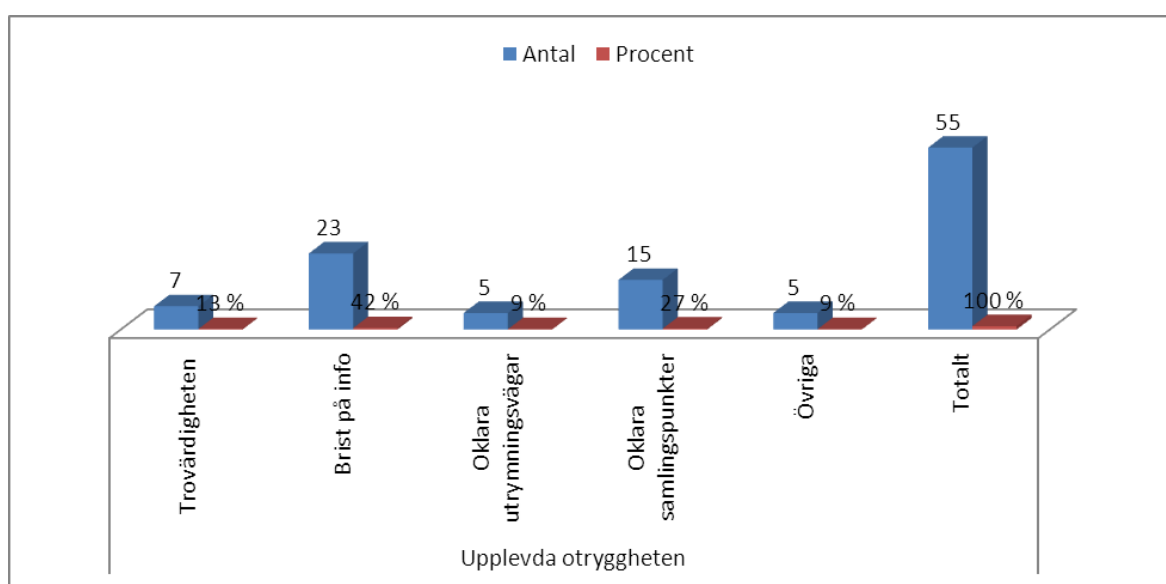
3. Allt gick bra

I denna kategori presenteras ett antal citat där deltagarna inte haft några problem i samband med utrymningen.

"Det gick bra att utrymma skolan, det gick smidigt"

"Snabb och effektiv utrymning"

Du som inte deltog vid infotillfället vad tyckte du om brandövningen, finns det saker att förbättra, finns det saker som gick bra?



Figur. 4. Upplevda otryggheten

Denna figur baserar sig på samma öppna fråga som figur 3. Figur 4 visar en översikt över olika faktorer som respondenterna tyckte skulle förbättras. Vi har delat upp det så att de som ville förbättra något måste ha känt någon sorts otrygghet. Den största otrygghetsfaktorn var brist på information, denna grupp bestod av 42 % som motsvarar 23 st. 27 % (15st) klagade på att samlingspunkterna borde vara klarare och mera organiserade. 13 % (7st) tyckte att trovärdigheten blev för låg när brandövningen var förbered. 9 % (5st) ville förbättra något med utrymningsvägarna. Övriga svar som inte passade in i några av dessa grupper lades i gruppen övriga som bestod av 9 % (5st).

1. Trovärdigheten

I denna kategori presenteras ett antal citat där deltagarna har upplevt otrygghet p.g.a. vetskapen om övningen resulterade i att övningen inte har tagits på allvar.

"Det skulle på ett sätt ha varit bra om man inte visste om att det skulle vara en övning, man skulle ha tagit det mer på allvar då"

"Jag tror att vi kom oss för långsamt ut, folk tog inte saken på allvar, utan bara som en övning..."

"Eftersom att alla visste om brandövningen, så kändes den simpel. Det kändes inte på riktigt, så svårt att svara på frågan."

"Det gick lugnt och bra till. Skulle varit bättre om man inte skulle ha vetat av att det skulle vara en övning."

"Svårt att säga. Det var inte så verkligt. Kanske de borde ha skett utan att eleverna visste om brandövningen?"

"...Det skulle varit på ett sätt ha varit bra om man inte visste om att det skulle vara en övning, man skulle ha tagit det mera på allvar då. "

"Brandövningen gick bra, men egentligen kunde den ha skett så att vi inte ha de fått någon information om den på förhand, då hade det kanske blivit en mer "trovärdig" situation..."

2. Brist på info

I denna kategori presenteras ett antal citat där deltagarna har upplevt otrygghet p.g.a. bristen på information i samband med övningen.

"Ingen sagt vad man ska göra vid brand..."

"Informationen kunde ingå i kursen: Introduktion till högskolestudier."

"Bra att öva, men vi fick inte mycket (ingen) info under övningen, utan följde bara strömmen."

"Mera info! T.ex. när infotillfället för räddningsplanen är."

"Som lärare för en grupp kändes det förvirrande att inte veta vad som var på gång, då jag inte tagit del av ngn information om ens infotillfället."

"Övningen var mycket nyttig. Vi har studerat här i 3 år men vi har aldrig fått information om ett brandlarm och hur man ska agera vid det..."

"Jag tycker att brandinfo borde ges till alal stud. I skolan, jag har iaf inte varit med om något sådant. Jag skulle inte ha vetat till vilken dörr jag skulle ta mig om inte läraren hade sagt det."

"har inte fått någon info om vad man skulle göra eller vart man skall gå om det skulle börja brinna i skolan."

"Informationen gick dåligt, visste inte att vi skulle fa till auditoriet efter övning."

"...Lite mer information under själva händelsen behövs, t.ex. vart man ska gå, vad som händer, ungefärlig tid (hur länge)."

"Eleverna borde informeras varje år om var man ska samlas och vad man ska göra ifall brandlarmet går."

"Skulle det vara på riktigt kan det vara svårt att veta exakt vart man skall gå eftersom vi inte haft någon information tidigare."

"informationen utomhus kunde ha varit bättre. Vore också bra om det fanns tillgång till en megafon nära ngn utgång."

3. Oklara utrymningsvägar

I denna kategori presenteras ett antal citat där deltagarna har upplevt otrygghet p.g.a. informationen om utrymningsvägarna har varit bristfällig.

"Blev ganska trångt vid utgångarna då alla kom ut samtidigt"

"Branddörrarna skulle kunna vara mer utmärkta så man lägger märke till dem."

"...Oklart vart vi skulle, vi bara följde strömmen."

"...Olika vägar att ta sig ut eller bästa möjliga valmöjlighet till utgång skulle det kunna finnas direktiv om."

"Skolan tömdes snabbt, men det skulle ha varit bättre om ngn skulle sagt att vi skulle "

4. Oklara samlingspunkter

I denna kategori presenteras ett antal citat där deltagarna har upplevt otrygghet p.g.a. informationen om samlingspunkterna varit bristfällig.

"Många var osäkra på vart vi skulle ta vägen efter att vi kom ut..."

"Utomhus var det lite förvirrande, skulle kanske varit bra med ngn form av högtalare"

"Det tog för länge från att vi gick ut tills vi blev tillsagda att gå till allaktivitetshuset"

"Veta vart man skulle gå när man kom ut på gården"

"Det kändes rörigt, man visste inte vart man skulle gå när man kom ut"

"Det skulle vara bra om någon skulle prata till högtalare eller dylik för att ge information om att vart folk skall ta vägen"

"Lärare borde säga åt eleverna vart de ska samlas"

"Hade inte haft en aning om var samlingspunkten varit om inte andra visat vägen"

"Kunde vara bra med en högtalare vid aktivitetshuset som någon ger information i eftersom man inte fick info där om vad hänt! Skulle öka tryggheten"

"Visste inte vart man skulle gå efter att ha lämnat skolbyggnaden"

5. Övrigt

I denna kategori presenteras ett antal citat där deltagarna har haft varierande åsikter om varför de upplevde otrygghet.

"Var finns uppsamlingsgruppernas ställe? Var utfördes personräkning?"

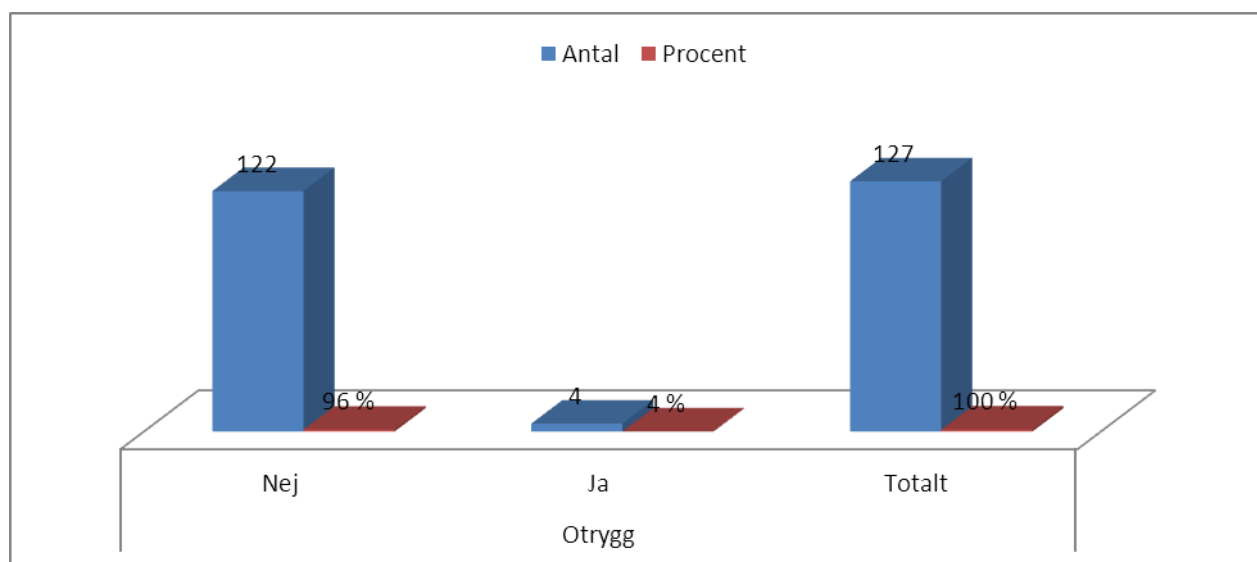
"Lättantändliga vätskor på våning 1 (skönhetsbranschen) togs de med ut?"

"De som har ansvaret för utrymningen av skolan bör ha bara det och inte ha 2 uppgifter. Borde fördelas så var och en har en uppgift"

"Helt okej, men ja tycker att man borde räkna eleverna så man någorlunda veta att alla som var med i klassen har kommit ut"

"Det skulle vara bra med något högtalarsystem får att nå alla studerande"

Kände du dig otrygg under övningen?



Figur. 5. Kände du dig otrygg under övningen?

Denna fråga i enkäten var en fast fråga. Som svarsalternativ kunde man välja mellan "ja" och "nej". I enkäterna framgick det att 122 st. (96 %) upplevde trygghet i samband med övningen. Medan 4 st. (4 %) upplevde otrygghet.

7. Tolkning

I detta kapitel tolkar respondenterna resultatet från enkäterna mot den teoretiska bakgrunden och den tidigare forskningen. Resultatet fick respondenterna genom att analysera frågor från enkäterna. Totala antalet enkäter som blev ifyllda efter brandövningen uppgick till 216, dock har tidigare studerande analyserat 62 enkäter. Antalet enkäter som respondenterna fick till sitt förfogande för studien blev slutligen 154 st. Av dessa 154 enkäter togs ännu 27 st. bort p.g.a. av ej ifyllda frågor och otydliga svar. Sammanlagda enkäter som blev analyserade blev totalt 127. I enkäten fanns tolv frågor. Av dessa analyserades endast fyra frågor. Tre av frågorna är fasta svarsalternativ och den sista är en öppen fråga. Alla 127 svarande deltog aldrig i informationstillfället som ordnades före brandövningen.

7.1 Tidigare forskning

En av frågorna var könsfördelningen bland deltagarna där det kom fram att 119 st. bestod av det kvinnliga könet som motsvarar totalt 94 %, de resterande åtta deltagarna bestod av det manliga könet som motsvarar 6 %. Den andra fasta frågan tog upp åldersfördelningen. Där visade svaret följande, 4 st. (3 %) 18 år, 10 st. (8 %) 19 år, 35 st. (28 %) 20 år, 34 st. (27 %) 21 år, 14 st. (11 %) 22 år, 30 st. (24 %) 23 år eller äldre. Den sista frågan med fasta svarsalternativ grundar sig på om studerande känt sig trygga eller otrygga under brandövningen, 122 st. (96 %) har känt sig trygga och 5 st. (4 %) har känt av någon typ av otrygghet. Sista frågan är en öppen fråga som behandlar vad deltagarna tyckte om brandövningen, om det finns saker att förbättra och fanns det saker som gick bra. Som sagts tidigare har dessa deltagare inte deltagit i informationstillfället som ordnades angående säkerhetsplanen. Efter att respondenterna analyserat denna fråga kunde man utläsa olika kategorier som dök upp. Respondenterna utformade två huvudkategorier "trygg" eller "otrygg". Till kategorin "trygg" satte man deltagarna som tyckte allt gick bra och inte ville förbättra något, samt till "otrygga" satte man deltagarna som klagade på brandövningen och ville ha förbättringar. Respondenterna resonerade att alla deltagare som ville förbättra något måste känna någon typ av otrygghet. Resultatet av enkätundersökningen blev att andelen som kände sig trygga uppgick till 72 st. samt 55 st. som kände sig otrygga. Respondenterna valde även att analysera den fasta frågan som behandlade upplevelsen av otrygghet under utrymningsövningen. Det framgick intressant nog i den fasta frågan, att majoriteten av svarsenkäterna hade angett att de kände sig trygga under övningen, dock hade dessa som hade angett sig som trygga uttryckt någon typ av otrygghet i den öppna frågan som respondenterna valt att basera sin studie på. Efter man delat in enkäterna i huvudkategorierna så började respondenterna kunna utläsa olika underkategorier. Under "trygg" kom kategorierna "Information av egen lärare", "Vetskap om övningen" och "Allt gick bra". Under "otrygg" kom kategorierna "Trovärdighet", "Brist på info", "Oklara utrymningsvägar", "Oklara samlingpunkter" och "Övriga".

Respondenterna har kunnat konstatera att majoriteten, i denna enkätundersökning och utrymningsövning, har känt sig trygga. Totalt innefattade vår studie 154 enkätsvar, varav 72 st. upplevde trygghet, medan 55 st. upplevde otrygghet i samband med utrymningen. Den andel som har uppgett sig som trygga motiverade tryggheten med att själva utrymningen hade gått smidigt till, förkunskapen om att utrymningen endast var en övning samt att informationen av egen lärare hade varit av sådan kvalitet att trygghet uppnåddes.

Den andel som hade känt sig otrygga hade upplevt att bristen på information var grundorsaken till otryggheten. Gemensamt för denna grupp var att de upplevde själva utrymningen som förvirrande p.g.a. den bristande informationen. Melissa A. och Betty Y. skriver i sin artikel vikten av att kunna erbjuda stöd och vägledning i en möjlig krissituation. Detta innefattar även givetvis att ändamålsenlig information utges till eleverna för att största möjliga trygghet skall kunna uppnås. Detta ställer krav på personalen i skolan att de är välutbildade inom krishantering och skolans egen utrymningsplan. Syftet med en utbildad ansvarsgrupp i en krishantering är förutom att utföra en god och snabb utrymning, att även kunna erbjuda stöd och möjlighet för eleverna att söka tryggheten hos ansvarsgruppen.

I den öppna frågan framgick det att ett antal hade känt sig otrygga p.g.a. att utrymningsvägarna, i samband med övningen varit oklara. I enkätfrågan yttrade deltagarna en önskan om att branddörrarna skulle vara bättre utmärkta samt att trängsel uppstod vid utgångarna. Nunez (2007) skriver i sin artikel att det viktigaste inom en utrymningsplan är att man har minst två nödutgångar belägna skilt från varandra samt att utrymningsvägarna ska vara fria från hinder. Alla dessa åtgärder har ett ända syfte, vilket är att kunna uppnå en säker och smidig utrymning i en möjlig nödsituation.

7.2 Teoretisk bakgrund

Jämför man informationscykeln som Parsloe och Wray tog upp i sin bok *"Coaching & Mentorskap, Praktiska metoder för bättre lärande"* och respondenternas arbete hittar man olika samband. I informationscykeln fanns det fyra punkter som är erfarenhet, reflektion, slutsats och plan. Sätter man in dessa i de olika skedena i respondenternas arbete motsvarar erfarenheten själva brandutrymningen,

reflektion motsvarar svaren i enkäterna, slutsats motsvarar analysen av enkätsvaren samt eventuella brister och plan motsvarar förbättrande av brister, ifall sådana uppkommer, samt att också informationstillfällen borde hållas. Respondenternas arbete analyserar enkätsvar där deltagarna inte fått någon information om skolans utrymningsplan. Deltagarna "hoppade" in i inlärningscykeln vid erfarenheten. Resultatet från enkäterna där man reflekterat över sina erfarenheter, påvisar att största delen klagar på för lite information om skolans brandutrymning. (Parsloe och Wray s.44,45)

Utgående från detta påpekande skulle människor klara sig mycket bättre vid övningen ifall man skulle ha deltagit i informationstillfället. Ser man till resultatet så klagade många på för lite information. Annat man klagade på var oklara utrymningsvägar och oklara samlingspunkter. De mesta av detta skulle förhindras genom att ge information om skolans brandutrymningsplan.

Vår analys som behandlade den upplevda tryggheten under utrymningsövningen innefattade totalt 74 svarsenkäter. Underkategorin "Information av egen lärare" kunde urskiljas från huvudkategorin "trygghet". Detta innebar i praktiken att eleverna som deltog i utrymningsövningen hade fått rikligt med information i samband med utrymningen. Totalt hade 6 st. av de 74 svarandena uppgett att de hade fått tillräcklig information av egen lärare. Katie Eriksson definierar denna typ av trygghet som inre trygghet. Denna inre trygghet uppnås genom att man känner tillit från sina medmänniskor. (Eriksson 1993, s. 22) Tilliten i denna undersökning utgörs av läraren som gav informationen i samband med utrymningen.

I svarsenkäten hade 8 st. uppgett att de upplevde trygghet tack vare att de i förväg hade vetskap om att utrymningen endast var en övning. Respondenterna kunde således utläsa underkategorin "i förväg vetskap om övningen" i huvudkategorin "trygghet". Katie Eriksson definierar denna typ av trygghet som en yttre trygghet. Eriksson skriver i sin bok *vårdteknologi* att den yttre tryggheten uppnås genom att man upplever en känsla av kunskap och kontroll över en specifik situation som man kan ställas inför. (Eriksson 1993, s. 22) I detta fall utgjordes den specifika situationen av utrymningsövningen och tryggheten och kunskapen uppnåddes genom att deltagarna hade vetskapen om att utrymningen endast var en övning.

8. Kritisk granskning

I detta kapitel ämnar respondenterna kritiskt granska denna teoretiska studie. Granskningen grundar sig på Larssons tankar om perspektivmedvetenhet, validitet, reliabilitet, intern logik och etiskt värde.

8.1 Perspektivmedvetenhet

Perspektivmedvetenhet innebär att bakom varje beskrivning och tanke bör det finnas ett perspektiv. För att uppnå perspektiv över sina tankar och beskrivningar bör man skapa en förståelse över helheten, genom att göra tolkningar av sin egen undersökning. Inför varje ny tolkning har vi en förförståelse, en hypotes, över betydelsen av ett ämne. Denna personliga förförståelse ändras vartefter undersökningen fortskrider. (*Larsson, 1994. S. 165*)

Den egna förförståelsen behöver senare i undersökningen tydliggöras för att göra utgångspunkten av tolkningen mera tydlig. Genom detta tillvägagångssätt blir forskningen satt i ett bättre och mera lättförståeligt perspektiv. (*Larsson, 1994. S. 165*)

I praktiken innebär perspektivmedvetenheten att åtskilja det mest relevanta i undersökningen. Rent praktiskt innebär det att visa var man befinner sig i sin forskning. Detta innebär att man redovisar sina hypoteser. Enligt dessa går man vidare och redovisar tolkningen som har gjorts. Ett annat sätt som används för att kunna motivera sin förståelse är att välja och utgå från en känd tolkningsteori. Sista och tredje valmöjligheten är att man motiverar förståelsen utgående från personlig erfarenhet som är relevant till forskningen. En tydlig brist i en forskning kan vara att perspektivet inte har framförts eller att man inte har framhållit perspektivet tillräckligt. Följderna av detta leder till att läsaren själv måste bilda sig en egen uppfattning om vad förförståelse är. (*Larsson, 1994. S. 166*)

Tack vare att respondenterna själva har deltagit i den utrymningsövning som ägde rum våren 2010, så kunde en förförståelse för denna forskning utformas relativt enkelt. Vår ursprungliga förförståelse för forskningen har ändrat sig mer vartefter forskningen har fortskridit. Vår första hypotes var att de medverkande skulle ha

upplevt mera trygghet än vad de i själva verket upplevde. Respondenterna har även utformat förståelsen genom att forska i tidigare gjorda forskningar om det valda ämnet.

8.2 Validitet

När man gör en undersökning utför man olika mätningar för att uppnå ett resultat. För att kontrollera att man mäter det man faktiskt ska mäta så kollar man validiteten. Har man hög validitet betyder det att man fått rätt resultat från den mätning som hör till undersökningen. Kontrollerar man inte validiteten på det man mäter kan svaret man får, vara svaret på något helt annat. Validiteten ser till att man mäter det man utger sig att mäta. Respondenterna använder sig av enkäter för att samla in data och vid enkät undersökning är det svårt att kontrollera validiteten. För att få svar på hur hög validiteten är vid enkätundersökningar behövs tidigare mätningar att jämföra med. Har man tidigare mätningar att jämföra med och att de överensstämmer så har man hög validitet. För att ha hög validitet krävs hög reliabilitet, men fast reliabiliteten är hög betyder det inte att validiteten är hög. (Ejvegård s. 80-82)

Respondenterna har fått färdigt gjorda och ifyllda enkäter från en tidigare utförd studie och från dessa enkäter skall respondenterna endast analysera några frågor. Detta medför svårighet att kunna få med en helhetsbild från enkäten och detta medför givetvis svårigheter för oss som respondenter att utföra en jämförelse med mätningarna från tidigare forskningar.

8.3 Reliabilitet

Ordet tillförlitlighet är ett annat ord som beskriver reliabilitet väldigt bra. När man får ett resultat vill man undersöka hur tillförlitligt resultatet är, för att veta om undersökningen går att lita på. Om reliabiliteten är låg så är tillförlitligheten låg och man har ingen större nytta av undersökningens resultat. Därför är det viktigt att efter en undersökning granska vilken nivå reliabiliteten ligger på. Vid enkät undersökningar finns det fyra olika metoder för att fastställa resultatets reliabilitet. Första metoden kallas återtestning, det går ut på att samma person, individ, svarar på enkäten två gånger och efter det jämför man individens svar. Ju mera svaren

liknar varandra desto högre reliabilitet. Andra metoden som går under namnet halveringsmetod genomförs så att man delar upp svaren i två slumpmässiga grupper och jämför svaren från de två grupperna. Ju mera svaren liknar varandra desto högre reliabilitet. Den tredje metoden använder sig av två olika enkätundersökningar som undersöker samma sak. Om svaren blir det samma så finns det hög reliabilitet i undersökningen. Fjärde och sista mätningssmetoden består av kontrollfrågor i enkäten. Man använder sig av ett visst antal frågor som är formulerade på olika sätt, men vill komma fram till samma svar, Desto mera identiska svaren blir från dessa frågor ju högre reliabilitet. (Ejvegård s. 77-79)

8.4 Intern logik

Intern logik binder samman de olika processerna som berör forskningsfrågor, datainsamling och analysteknik. De borde finnas något som binder samman dessa för att man skall få någon sorts mönster hur man byggd upp sitt arbete. Ifall något inte passar in i det mönster man har så lämnar det på sidan om och själva strukturen blir bristfällig. Man vill få allt till en helhet så det blir lätt överskådligt. (Larsson s.168-169)

Respondenterna fick en färdig ifylld enkät och vissa frågor från denna enkät. Vi ställde upp vårt syfte och sina frågeställningar utgående från de frågor man skulle analysera. Från syftet och frågeställningarna gick vi vidare till tidigare forskning och teoretisk bakgrund. Datainsamling fanns redan i form av enkäter som både lärare och studerande svarat på. För att stöda resultatet från enkäterna jämfördes de med de tidigare forskningarna och den teoretiska bakgrunden.

8.5 Etiskt värde

Inom en vetenskaplig forskning vill man få fram så mycket information som möjligt, dock måste man också ta hänsyn till de etiska värden. Man måste även se till att man kan ge skydd åt individerna som deltar i en undersökning. Det gäller framför allt deras anonymitet och deras hälsa. Det krävs en balans mellan hungern efter ny kunskap och individens integritet och detta på kan påverka resultatet man får vis undersökning. De etiska värdena kan ofta minska på kvaliteten i en studie. (Larsson s.171)

Respondenterna hade ingen påverkan på hur enkäten utformats och har på det sättet inte kunnat påverka individernas anonymitet. Kan ändå påpekas att efter analysen av enkäterna kunde man inte koppla någon viss individ till någon enkät. Så anonymitet uppehölls för varje individ som deltog i studien.

9. Diskussion

Syftet med denna studie var att göra en undersökning på den upplevda tryggheten i samband med den utrymningsövning som hölls på Campus Seriegatan våren 2010. Frågeställningarna som respondenterna har utgått ifrån i forskningen var: Upplevde deltagarna i brandövningen en känsla av trygghet? Hur inverkar tidigare inlärd information på brandövningen? Hur kan man utveckla räddnings- och utrymningsplanen för att öka tryggheten i en nödsituation? När man gått igenom resultaten och tolkat dem mot de tidigare forskningarna och teoretiska bakgrunden fås det svar på alla tre frågor. Den första frågeställningen "upplevde deltagarna i brandövningen en känsla av trygghet?" i enkäten fanns det två frågor som analyserades. Den ena frågan med fasta svar hade största delen uttryckt känsla av trygghet. Den andra frågan med öppet svar tolkade respondenterna att största delen kände känsla av otrygghet, mellan dessa frågor finns det konflikter när respondenterna jämförde svaren. Den andra frågeställningen "Hur inverkar tidigare inlärd information på brandövningen?" denna ställde respondenterna sig före man fick reda på att enkäterna som analyserades innehöll de som inte deltagit i något informationstillfälle. Trots detta fanns det många som sagt att det fanns brist på information och det fanns de som klagade på att man på förhand fått reda på att det endast var en övning och dog den inte på allvar. Den tredje frågeställningen "Hur kan man utveckla räddnings- och utrymningsplanen för att öka tryggheten i en nödsituation?" respondenterna fick svar på detta genom en öppen fråga där deltagarna fick uttrycka om det fanns saker att förbättra. Här kom det fram olika kategorier där man kunde göra förbättring inom, t.ex. information, utrymningsvägar och samlingsplatser.

Denna forskning som vi har gjort baserar sig på ett kvalitativt och kvantitativt tankesätt. I vår studie har vi valt att både analysera en fast och en öppen fråga i den enkätundersökning som vi har erhållit från en tidigare gjord studie. Trots att

respondenterna har erhållit färdigt utformade och ifyllda enkäter har vi inte upplevt som att vi har fått en fördel i vår studie. Under hela analysen har vi blivit tvungna att göra flera olika tolkningar, inte bara tolka svaren på enkäterna, utan vi har även varit tvungna att noggrant analysera och tolka enkätfrågorna som har blivit utformade av andra studerande till en annan studie.

Respondenterna har upplevt denna studie som intressant. De enkätsvar som vi har tagit del av har innehållit en hel del tankar om förbättringar för att kunna uppnå en tryggare och säkrare utrymningsplan. Under studiens gång har vi fått ta del av en hel del överraskande dock väldigt intressanta synpunkter och upptäckter. En upptäckt som vi tog fasta vid under studiens gång var att majoriteten hade uppgett sig vara trygga i den fasta frågan i enkäten, dock hade flertalet av dessa uttryckt sådana tankar i den öppna frågan som vi respondenter har tolkat som otrygghet. Till en början var syftet att endast analysera den öppna frågan, men efter denna intressanta upptäckt valde vi att även analysera den fasta frågan om trygghet. Här ställdes såklart respondenterna inför frågorna om validiteten i den enkätundersökning som vi har erhållit. Vi har dock gjort den tolkningen att den fråga med störst validitet är den öppna frågan. Detta kan motiveras med att vi har uppfattningen att den fasta frågan har blivit ifylld i "all hast" av deltagarna, medan under den öppna frågan har deltagarna verkligen fått tänka till och komma med egna synpunkter, samtidigt har det möjligvis omedvetet eller även medvetet lyfts fram en känsla av otrygghet under övningen.

I enkäterundersökningen har det framgått att trovärdigheten i utrymningsövningen varit bristfällig. Ett flertal av de som har deltagit i övningen har uttryckt en önskan om att ordna en oförberedd utrymningsövning. Genom detta tillvägagångssätt skulle trovärdigheten, enligt enkätdeltagarna, öka markant. Respondenterna ställer sig dock skeptisk till detta tillvägagångssätt. Vi anser att själva tanken bakom dessa åsikter är goda. Resultatet och trovärdigheten skulle självfallet bli märkbart bättre om övningen skulle vara oförberedd. Respondenterna anser dock att ur en etisk synvinkel är detta tillvägagångssätt att utföra övningen på, näst intill otänkbart. Risken för att onödigt panik ska utbryta är enligt oss alltför stor. Trots att deltagarna inte utsätts för någon fysisk fara, kan man inte garantera säkerhet för deltagarnas psykiska hälsa. Syftet med att ha en oförberedd utrymningsövning är att få den så realistisk som möjligt, vilket givetvis medför en känsla av otrygghet vilket även resulterar i att deltagarna kan drabbas av rädsla, panik, eller ångest.

Frågan vi ställer oss är om risktagandet av den psykiska hälsan är värd att äventyra, i syfte att få en realistisk och trovärdig utrymningsövning? Vår gemensamma och personliga åsikt är att risken är allt för stor och att deltagarna i en utrymningsövning inte skall behöva utsättas för detta risktagande.

Respondenterna har även upplevt svårigheter som har framgått vartefter att studien har fortskridit. Vår studie är baserad, som tidigare nämnt, på en enkätundersökning som har blivit konstruerad till en annan studie, m.a.o. har respondenterna baserat denna studie på en enkätundersökning som inte har blivit konstruerad av dem själva. Till följd av detta ställdes respondenterna inför att göra egna tolkningar på både enkätfrågorna och enkätsvaren. Respondenterna har upplevt att tolkningen och resultaten av denna studie skulle blivit av en bättre kvalitet om respondenterna själva skulle ha fått konstruera egna specifika enkätfrågor till studien. Detta har främst påverkat tolkningen mellan studiens tidigare forskningar och resultaten som har fått från enkätsvaren. Detta har inneburit i praktiken att en sammankoppling mellan alla tidigare forskningar och resultaten inte har varit möjliga att utföra. Trots att alla tidigare forskningar inte har kunnat sammankopplas med resultaten ger de ändå ett mervärde och en bra grund för vår studie. Respondenterna har även haft svårigheter att hitta tillräckligt nya källor inom den teoretiska bakgrunden, främst inom teorierna om trygghet. Respondenterna anser dock att en äldre källa inom detta område hade så stor inverkan på det slutgiltiga resultatet i vår studie.

Under studiens gång har nya tankar angående utrymningsplanerna framkommit. I enkätsvaren har de påpekats att utvecklandet av ett högtalarsystem bör ske för att få ut ett snabbt och effektivt informationsflöde i samband med en utrymning. Detta är endast ett av många områden där en utveckling behövs. Hoten som har en utrymning till följd utgörs i dagens läge inte endast av bränder eller rökutveckling, utan de kan även utgöras utav skjutningar eller direkta hot mot enskilda personer. Detta har vi tyvärr fått ta del av i vårt samhälle i samband med skolskjutningarna där ett flertal oskyldiga lärare och elever fick sätta livet till. För att minimera de drabbade eller t.o.m. förhindra att någon drabbas bör utrymningsplanerna undergå en ständig utveckling. Hoten hör inte till vardagen, men när de väl inträffar bör utrymningsplanen fungera till sin bästa grad. Utrymningsplanerna räddar inte bara personen i det akuta skedet, utan erbjuder

även individen att i framtiden kunna fortsätta ha en känsla av trygghet och tillit till sin omgivning.

Litteratur

- Adamson, A. & Peacock, G. (2007). *Crisis response in the public schools: A survey of school psychologists experiences and perceptions. Psychology in the schools. 44 (8), 749-764*
- Allen, M. & Ashbaker, B. (2004). *Strengthening Schools: Involving Paraprofessionals in Crisis prevention and Intervention. 39 (3), 139-146.*
- Carpenter, B. & Posner, M. (2008). *Drills: From Blank Page to Successful Exercise. 161 (4), 143-146.*
- Castle, N. (2008). *Nursing Home evacuation plans. 98, 1235-1240.*
- Corbett, G. (2001). *So You Have To Inspect... A School. Fire Engineering. 154 (3), 42.*
- Chapin, J. & Coleman, G. (2006). *Knowledge is Power: A Theory-Based Approach to Reducing School Violence. 21. 381-386.*
- Dolan, T. (2006). *Few Schools Are Ready to Manage a Crisis. 16. 20-22.*
- Ejlertsson, G. (2005). *Enkäten i praktiken. En handbok i enkätmetodik. Studentlitteratur. Lund*
- Ejvegård, R. (2009). *Vetenskaplig metod. Studentlitteratur AB. Lund*
- Eriksson, K., Byfält, H., Leijonqvist, G-B., Nyberg, K & Uuspää, B. (1993). *Vårdteknologi. Liber Utbildning. Stockholm.*
- Jacobsen, D. (2007). *Förståelse, beskrivning och förklaring. Introduktion till samhällsvetenskaplig metod för hälsovård och socialt arbete. Danmark, Studentlitteratur.*
- Knox, K. & Roberts, R. (2005). *Crisis Intervention and Crisis Team Models In Schools, 27(2), 93-100.*
- Larsson, S. (1994). *Om kvalitetskriterier i kvalitativa studier. Ingår i: Starrin, B. & Svensson, P.G m.fl. Kvalitativ metod och vetenskapsteori, 163-189*
- Nunez, R. (2007). *Fire in the Workplace: Fundamental Elements of Prevention & Protection.*
- Parsloe, E. & Wray, M. (2000). *Coaching & Mentorskap. Praktiska metoder för bättre lärande. Brain Books AB. Jönköping*
- Partanen, P. *Säkerheten i Läroanstalter. Inrikesministeriets publikationer 40/2009.*
- Razwick, J. (2007). *Safe passage. American School & University. 79 (12), 38-42.*
- Segerstad, P. (2002). *Kommunikation och information. En bok om människans förmåga att tänka, tala och förstå. Publishing house. Uppsala.*

Segesten, K. (1994). *Patienters upplevelse av trygghet och otrygghet*. K&K Segesten Förlag AB. Göteborg

Shelton, A., Song, H. & Owens, E. (2009). *An Examination of Public School Safety Measures Across Geographic Settings*. 79, 24-29.

Starrin, B. & Svensson, P-G. (1994). *Kvalitativ metod och vetenskapsteori*. Larsson, S. *Om kvalitetskriterier i kvalitativa studier*. Studentlitteratur. Lund

Williams, J. (2007). *Crisis- Management plans Are Untested, Survey Says*. 54 (8). 27.

Zhe, E. & Nickerson, A. (2007). *Effects of an Intruder Crisis Drill on Children's Knowledge, Anxiety, and Perceptions of School Safety*. 36 (3), 501-508.